

anys quaranta, el nombre de cantirers s'havia reduït considerablement. L'objectiu del fotògraf cerquerer captà un Verdú que encara conservava l'essència del treball tradicional de la terrissa: els torns retratats encara eren de peu, els forns moruns de llenya es trobaven en ple funcionament i podem veure com tota la família intervenia en el procés de fabricació.

Així, doncs, Claudi Gómez Grau va fer, entre els anys trenta i quaranta, un seguiment força complet del procés d'elaboració de la terrissa negra, a banda de documentar d'altres aspectes a l'entorn d'aquest tipus de ceràmica. És per aquest motiu que el seu reportatge adquireix un caràcter etnogràfic de gran rellevància. La impecable execució de les fotografies i l'ull artístic del fotògraf en determinades imatges, plenes de sensibilitat i bellesa, donen un valor afegit a la mostra.

L'exposició *El treball de la terrissa a Verdú, als anys trenta i principis dels quaranta. Fotografies de Claudi Gómez Grau* compta amb un catàleg editat per l'Ajuntament de Verdú que pren el mateix nom que la mostra. El seus autors han estat els mateixos comissaris de l'exposició: Oriol Saula (del Museu Comarcal de l'Urgell), Ignasi Ros (de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu) i Esther Balasch (per part de l'Ajuntament de Verdú). El Museu Comarcal de l'Urgell n'ha coordinat l'edició. El catàleg, de 48 pàgines, reproduïx les 26 fotografies de la mostra fotogràfica de Claudi Gómez. La investigació duta a terme prèviament ha permès identificar els indrets i les persones que apareixen en les imatges captades pel fotògraf, malgrat els més de seixanta anys que han passat de les primeres fotografies fetes a la terrisseria de Ca la Soledat. El testimoni de Benito Josa, un dels cantirers que apareix en les fotografies dels anys trenta de l'esmentada terrisseria de Verdú, ha estat clau per poder contex-

tualitzar les imatges de la mostra i documentar aspectes sobre el treball dels cantirers verdunins d'aquesta època. Tota aquesta informació etnogràfica s'han recollit en el catàleg de l'exposició.

El catàleg inclou una biografia de Claudi Gómez Grau feta per Ignasi Ros Fontana. Claudi Gómez va ser un dels fotògrafs més rellevants de les terres de Ponent i un dels pioners a les nostres terres en el camp de la fotografia com a document històric així com del cinema documental.

La mostra fotogràfica té com a objectius principals recuperar i reivindicar el treball etnogràfic del fotògraf Claudi Gómez Grau, estret col·laborador i amic d'Agustí Duran i Sanpere i de Ramon Violant i Simorra. L'exposició també vol fer conèixer el ric patrimoni etnològic de Verdú al voltant de la terrissa negra, que constitueix un dels elements patrimonials més destacats de la comarca de l'Urgell i podem dir que en l'actualitat és un cas únic a Catalunya en el seu gènere. Verdú és un dels pocs indrets de la península Ibèrica on es continua produint ceràmica negra i on encara es conserva, tot i que cada cop de forma més reduïda, un ampli llegat etnològic, que cal preservar abans no sigui massa tard.

Peu de foto 1: Benito Josa de Ca la Soledat treballant amb el torn de peu. Amb una canya allisa la superfície d'un silló xato, un cop tancada la peça. Primera meitat dels anys trenta. Fotografia de Claudi Gómez Grau. Servei d'Audiovisuals de l'IEI.

Peu de foto 2: L'artesà Ramon Tous (conegut popularment com Ramonet de la Fustera) decorant una peça crua de doble paret amb la navalla. Primera meitat dels anys trenta. Fotografia de Claudi Gómez Grau. Servei d'Audiovisuals de l'IEI.

¹ Operació de posar els brocs i nanses a la botxa.

² Fotografies cedides per la família de l'etnògraf pallarès Violant i Simorra.

Jornades sobre el paisatge i les construccions de pedra en sec, una proposta d'estudi, inventari i gestió

(La Fatarella, novembre de 2002)

Xavier Rebés
Neus Borrell

La Fundació el Solà és una entitat sense ànim de lucre amb finalitats d'interès general per al desenvolupament cultural local. Té la seu a la Fatarella (Terra Alta), un poble d'uns 1.300 habitants situat en un context rural en zona de muntanya.

Entre altres, hem dedicat un interès especial a la pedra en sec. Les condicions geogràfiques, geològiques i climàtiques, a més de les sociològiques, històriques i polítiques han ajudat a fer que a la serra de la Fatarella i als seus voltants (termes d'Ascó i Riba-roja de la Ribera d'Ebre, i la Fatarella, Vilalba dels Arcs, Corbera i la Pobla de Massalua de la Terra Alta) hi hagi moltíssimes construccions de pedra en sec que constitueixen un patrimoni valuós, no únicament per la seva originalitat i diversitat, sinó també pel seu valor paisatgístic inquestionable.

Amb motiu de la creació de la Fundació, l'octubre de 1999, es va

fer una exposició que vam anomenar «L'Univers de la Pedra en Sec de la Fatarella», que es conserva a la seu de la Fundació com a exposició permanent, però que és a disposició de qualsevol entitat interessada. Consta d'uns 20 plafons de 40 x 50 cm que mostren els diversos tipus de construccions agrupades o classificades d'acord amb el seu ús.

Aquesta exposició va generar l'edició del llibre *La pedra en sec a la Fatarella*, de caràcter divulgador de les nostres construccions de pedra en sec, que amplia i complementa l'exposició.

Conjuntament amb el Centre de Recursos Pedagògics de la Terra Alta vam elaborar la guia didàctica *Anem a la Fatarella, itinerari de les construccions de la pedra en sec per la Serra de la Fatarella*, dirigida a alumnes de 5è i 6è de primària.

Vista la nostra activitat en el camp de la pedra en sec, des del

Primer llibre de la Fundació El Solà sobre la pedra en sec a la Fatarella i els seus volts.

Demostració pràctica de la tècnica de treball amb la pedra en sec.
Fotografia: Fundació El Solà.

decanat de la Universitat Rovira i Virgili van contactar amb nosaltres per participar en el programa europeu Cyber Ulyses, les finalitats del qual eren divulgar aquest patrimoni comú a tots els països europeus, sobretot els de la conca mediterrània, conscienciar del porill de destrucció que corre i construir una pàgina web amb uns itineraris virtuals dels diferents països participants. El programa va concloure a Tarragona amb un congrés amb el lema Jornades Europees per la Revaloració d'un Patrimoni Comú: la Pedra en Sec. Dins el marc d'aquest congrés es va inaugurar l'exposició «El Paisatge de la Pedra Sec», que s'ha exposat a Tarragona, Tàrrrega, Tortosa i la Fatarella. En la mostra de la Fatarella s'hi van incloure unes maquetes de pedra fetes per gent del poble.

L'any 2002, la Fundació el Solà, la Unitat de Geografia de la URV i Geotarraco van portar a terme les jornades de treball *Inventari de construccions en pedra en sec*, que es van fer a la Fatarella la primera setmana de novembre. Els dos primers dies hi va haver diverses xerrades teòriques per situar els participants en el món de la pedra en sec i fer-los les explicacions pertinents perquè poguessin omplir les fitxes correctament. Les xerrades van ser: *El patrimoni de la pedra en sec: elements característics*, a càrrec de Xavier Rebés, arquitecte; *El patrimoni de la pedra en sec: experiències de valorització a Mallorca*, a càrrec de Guillem Alomar,

botànic i tècnic de FODESMA (Foment pel Desenvolupament de Mallorca); *Inventaris de patrimoni: elements a considerar*, a càrrec de Salvador Anton, geògraf (URV), i *Les fitxes d'inventari de la pedra en sec a la Fatarella*, per Francesc Sanahuja, geògraf. Un dels matins es va dedicar a mostrar sobre el terreny la tècnica de la pedra en sec dins el *Taller de tècniques de pedra en sec*, amb els pagesos i picapedrers Pere Balsebre i Gatano Blanch, que van fer una demostració ajudats pels as-

sistents. Els tres dies restants es va fer el treball de camp, es van omplir les fitxes i es van introduir les dades als ordinadors.

Dins d'aquestes jornades vam programar també la conferència del geògraf i investigador francès Claude Bouet *La Xina del Loess i dels bancals. La Xina de Mao*, que es va fer al Casal del poble i va ser oberta a tothorn.

La confecció de l'inventari de les construccions de pedra en sec és una feina imprescindible si volem gestionar adequadament aquest patrimoni, tal com pretenem i diem en els nostres objectius fundacionals. No ha estat una feina fàcil i la participació de la Universitat Rovira i Virgili en el disseny del projecte d'inventari ens garanteix el rigor científic i ens aporta una ajuda decidida amb els alumnes que hi han participat i que pensem que hi continuaran participant en el futur.

Algunes de les feines prèvies van consistir a:

Crear les fitxes de camp que s'han de fer servir per inventariar. Es van tenir en compte les diferents tipologies d'elements que s'han d'identificar (marges, cabanes, perxes, masos, forns de calç, forns, etc.).

Crear la base de dades digital a partir de les fitxes esmentades —en Microsoft Access— per facilitar a les persones que facin el treball de camp la introducció d'aquestes dades a l'ordinador i també facilitar-ne la consulta a la mateixa Fundació.

Posar-se en contacte amb els propietaris de les finques i de les construccions per obtenir-ne el permís per poder treballar, i convidar-los a col·laborar amb les persones que realitzen el treball de camp per tal de millorar la fiabilitat a l'hora d'identificar les fitxes de les parcel·les o d'ampliar dades.

Cercar el material cartogràfic adequat per tal d'identificar-hi els elements que cal inventariar. Cal tenir en compte que l'escala de treball és la de la parcel·la. En aquest sentit, calia posar-se en contacte amb l'Ajuntament i amb el cadastre per tal de facilitar i agilitar la tasca de digitalització de mapes, per a la qual es requereixen els ortofotomapes a escala 1:5.000 i els mapes topogràfics de Catalunya a la mateixa escala publicats per l'Institut Cartogràfic de Catalunya, a més de la cartografia

cadastre, preferiblement informatitzada.

Crear un petit Sistema d'Informació Geogràfica per tal de tenir situats geogràficament tots els elements de l'inventari i alhora poder fer-ne una aplicació informàtica de consulta a la Fundació. A aquest efecte, calia analitzar quin programari era el més adequat per facilitar l'associació de la base de dades als mapes i als plànols digitals.

L'interès per la pedra en sec ens ha portat a reunir nombrosos llibres, revistes, articles i material divers relacionats amb el tema, tant d'àmbit local com universal, i estem treballant en la creació de dos projectes: el primer està relacionat amb la gestió de tot aquest material, que convertirà la Fundació en un centre de documentació de la pedra en sec; el segon és la creació d'un centre d'interpretació de la pedra en sec que, a més de donar les pautes teòriques típiques de comprensió, voldríem completar integrant el nostre paisatge real com a element d'estudi i coneixement.

Explicacions sobre el terreny sobre l'art i el mode de construcció de la pedra en sec. Fotografia: Fundació El Solà.